

УДК 364-316.4

Прохорова А.А., заступник директора Центру досліджень історії та культури східноєвропейського єврейства Національного університету “Києво-Могилянська академія”, вул. Волоська, 8/5, корпус 5, Київ, 04070, Україна, e-mail: anna_prokhorova@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПОДІЙ МАЙДАНУ 2013–2014 РР.

Досліджено особливості волонтерської діяльності під час подій Майдану 2013–2014 рр. на базі масиву з 400 глибинних інтерв'ю. Виокремлено різні типи волонтерської активності: фінансову та матеріальну допомогу, волонтерську діяльність із затратами часу та зусиль, активність, спрямовану на організацію діяльності. Визначено різницю між волонтерами, залученими до роботи безпосередньо на Майдані, та волонтерами, які працювали дистанційно і на важливих локаціях поза ним. Констатовано наявність тенденції до зміни основного напрямку волонтерської діяльності з перебігом подій.

Ключові слова: Майдан, волонтерство, глибинні інтерв'ю.

У зв'язку з подіями Революції Гідності, анексією Криму та початком війни на Сході України феномен волонтерства став одним з важливих елементів суспільного дискурсу українців. Волонтери та волонтерські організації вже четвертий рік спільно з державними органами, а іноді замість них, виконують важливі функції в різних сферах: від забезпечення військових до евакуації поранених, від реабілітації травмованих до пошуку зниклих і полонених, від допомоги внутрішньо переміщеним особам до психологічної підтримки сімей загиблих в АТО, від боротьби з пропагандистськими сюжетами російських ЗМІ до налагодження трансляції українських медіа на непідконтрольній українському уряду території.

Дослідники констатують відчутне зростання волонтерської активності з початку подій на Майдані. Проте науковий аналіз зародження волонтерства на Майдані досі не здійснено. Політичні події розвиваються настільки швидко, що суспільна увага та дослідницькі зацікавлення перемістилися на волонтерів, які допомагають армії та жертвам воєнних дій. У той час як обставини формування волонтерських ініціатив Майдану, які переважно продовжили свою діяльність і під час подій АТО, лишилися майже не вивченими.

Дж. Вілсон – дослідник, який активно вивчає різні аспекти волонтерської роботи, пропонує два визначення терміна “волонтерство”. У вужчому значення дослідник розглядає волонтерство як діяльність, в якій час індивіда віддається вільно, з метою принести користь іншій особі, групі осіб або спільній справі, а в ширшому – як частина сукупності дій з надання допомоги, яка є чимось більшим, ніж спонтанна підмога, та вужчою за обсягом, ніж допомога родичам і друзям [1, с. 216]. У цій статті волонтерство розглядатиметься в ширшому значенні, оскільки крім пожертв власного часу, поняття “волонтерство” в сьогоденній Україні вміщує в себе також й інші форми допомоги, зокрема, благодійність, тобто пожертви грошей, їжі, необхідних речей. З огляду на це, волонтерство в цьому дослідженні трактується, як свідомі витрати власного часу, зусиль і фінансів, спрямовані на надання допомоги іншим.

Волонтерська діяльність має значне поширення в багатьох розвинутих країнах, зокрема, в країнах Західної та Північної Європи, США. З одного боку, волонтерство є своєрідним лакмусовим папірцем розвитку громадянського суспільства певної країни [2, с. 3]. З іншого боку, добровільна безоплатна робота приносить прибуток у ВВП країн на рівні від 4% до 8% [3, с. 118].

У США та Європі традиційно волонтерство спрямоване на роботу з різними соціально незахищеними категоріями населення. Волонтери допомагають дітям з проблемних сімей, впроваджують адаптацію осіб з інвалідністю, соціальну реабілітацію колишніх злочинців тощо. Крім того, значна кількість волонтерських проєктів пов'язана з підтримкою екологічних та історико-культурних ініціатив. Проте, на думку дослідників, після теракту, який відбувся у США 11 вересня 2001 р., волонтерство набуло й інших проявів – протидія у надзвичайних і критичних ситуаціях, мінімізація наслідків криз різної генези. Важливу роль у таких ситуаціях мають волонтери із спеціальною підготовкою: вчителі, лікарі, пожежники, співробітники поліції та служб з надзвичайних ситуацій [2, с. 8–9].

Дослідники зазначають, що саме події Майдану стали внутрішнім поштовхом до розширення волонтерської діяльності шляхом самоорганізації громадян і подальшого реформування законодавства у цій сфері. До 2013 р. на трансформацію та розвиток волонтерського руху в Україні мали вплив зовнішні чинники: фінансування міжнародних фондів, проведення європейського футбольного чемпіонату тощо [4, с. 102].

Згідно із соціологічним дослідженням компанії GfK Ukraine на замовлення ООН в Україні, яке проведено в листопаді 2014 р., 81% населення нашої країни вважають волонтерський рух обов'язковою складовою громадянського суспільства, 85% – що він допомагає зміцненню миру, 62% визнають роль волонтерів у політичних змінах за останній рік. За результатами цього ж опитування, 25% українців із 74%, які коли-небудь у житті жертвували кошти на різні цілі, почали жертвувати тільки з початку Майдану [5].

За даними дослідження, проведеного Фондом “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва та соціологічною службою Центру Разумкова 2015 р., частка населення, яке займалось волонтерством, станом на 2015 р. порівняно з 2012 р. майже не змінилась – відповідно, 13% і 10%. Проте порівняно з 2012 р. станом на період проведення дослідження волонтери витрачали більше часу на свою діяльність: у 2012 р. кілька годин на тиждень волонтерській діяльності присвячували тільки близько 6% волонтерів, тоді як 2015 р. щоденно цією діяльністю займалися близько 5% і ще близько 23% присвячували цьому кілька годин на тиждень. Так само суттєво зросла частка тих, хто присвячує такій діяльності кілька годин на місяць (з 10% у 2012 р. до 35% у 2015 р.) [6].

У 2015 р. Київський міжнародний інститут соціології продемонстрував, що понад половину українців довіряють волонтерам, а баланс довіри-недовіри (різниця між тими, хто довіряє (57,6%), і тими, хто не довіряє (13,5%)) до них є найвищим (44,1%) серед усіх запропонованих в анкеті інститутів [7]. У 2016 р. баланс довіри-недовіри до волонтерів дещо знизився (до 33,9%) порівняно з 2015 р., і на перше місце серед ін-

ституцій, яким довіряють респонденти, традиційно повернулася Церква. Проте більше ніж половина українців (53,5%) все ще довіряють волонтерам [8].

Отже, дослідження свідчать про те, що саме події Майдану сформували ті кризові умови, які стимулювали підвищення рівня волонтерської діяльності в Україні та набуття ним різних форм і проявів. З огляду на це, **мета статті** – виявлення різноманітних проявів волонтерства під час подій Майдану 2013–2014 рр. Дослідницькі завдання полягають у виокремленні спектра та типізації різновидів волонтерської допомоги, які були зафіксовані впродовж Революції Гідності, аналізі різних типів цієї діяльності та окресленні особливостей волонтерства на Майдані.

Дослідження, проведене на матеріалі проекту “Майдан. Свідчення”, організатори якого з кінця лютого до кінця липня 2014 р. провели близько 300 глибинних інтерв’ю з різними учасниками Майдану, та проекту “Майдан. Медична допомога”, який розпочався навесні 2016 р. і сьогодні перебуває на завершальному етапі й налічує близько 100 глибинних інтерв’ю. Обидва дослідження проведені методом напівструктурованого глибинного інтерв’ю, у них використано вибірку методом “снігової кулі” з елементами цілеспрямованого (неімовірнісного) добору¹.

Волонтерів Майдану можна розділити на тих, хто допомагав матеріально: фінансово, їжею, речами (благодійність), і тих, хто віддавав свій час та зусилля роботі Майдану (власне волонтерство). Серед останніх також можна виокремити тих, хто виконував механічну, часто фізичну роботу (приготування їжі, канапок, чаю, роздавання їжі та розливання чаю, заготівля дров, прибирання снігу, побудова барикад тощо), та тих, хто крім власного часу та зусиль долучав до загальної справи спеціальні навички й вміння (робота лікарів, робота з іноземними ЗМІ) або організаторські здібності (створення значної кількості майданівських організацій від “Відкритий Університет Майдану” до “Євромайдан SOS”, “Безпечного транспортування”, “Варти в лікарні”, “Автомайдану” тощо). Іншими словами, серед більш активної категорії майданівських волонтерів, тобто тих, хто витрачав власні час та зусилля на досягнення спільних цілей, можна виокремити виконавців і організаторів. Волонтери також розділяються на тих, хто був залучений до роботи безпосередньо на Майдані, й тих, хто працював дистанційно (інформаційна та юридична підтримка, загальна координація) або на важливих локаціях поза Майданом (підпільні шпиталі, варта в лікарні тощо). Проте всі розмежування та категоризації є доволі умовними, оскільки між цими категоріями існує цілий спектр проміжних випадків. Крім того, одна й та сама людина могла в різний час чи в різних сферах виконувати різні види роботи. Отже, розглянемо детальніше різні прояви волонтерства на Майдані.

За свідченнями респондентів дослідження, доволі об’ємна матеріальна допомога протестувальникам надходила фактично з перших днів: “Постачання Майдану, як

¹ Проекти організовано співробітниками Центру досліджень історії та культури східноєвропейського єврейства (Центру юдаїки) НаУКМА та видавництва “Дух і Літера” і проведено ініціативною групою дослідників та інтерв’юерів. А.А. Прохорова розробляла методологію та працювала з інтерв’юерами в проекті “Майдан. Свідчення”, і брала інтерв’ю в обох проектах. Масив інтерв’ю є доступним для дослідників.

таке, досить швидко налагодилося... несли їжу, теплі речі, гроші та ін.” (241)²; “Революція Гідності була зроблена власними коштами. Допомогали багато киян харчуванням. Люди приносили продукти, давали пожертви” (303). Респонденти акцентують увагу на тому, що особливо в періоди активного силового протистояння та інші критичні моменти збільшувалася кількість людей, які через страх чи інші внутрішні обставини не могли перебувати на Майдані, але починали з подвійною силою допомагати тим, хто там залишався – приносили їжу, ліки, передавали гроші: “Такої кількості ліків, зібраної в одному місці, я в житті не бачила ще. І йшло дуже багато, але весь час давали, давали, давали” (69); “Йшли жінки, їм років 50 переважно (від 40 до 50) з великими пакетами їжі, одягу, пішки на центр...” (26).

Матеріальна допомога була зовсім різною. Респонденти багато говорили про значні суми та дорогі речі, які передавали майданівцям різні люди. Респондентка, яка працювала волонтеркою в лікарні (ініціатива “Варта в лікарні”) ділиться спогадами про щедрі пожертви: “Люди, які жертвували гроші на Майдан, приносили телевізори. Також дуже багато грошей жертвували. Ми за день збирали космічні суми, правда. Близько 100 000 грн на день” (2). Представники малого бізнесу чи громадські активісти часто цілими організаціями збирали та передавали на Майдан кошти: “Люди дуже багато жертвували. Просто, навіть неофіційно: люди на роботі приносили по 2–4 тис. грн, по тисячі доларів” (3). Серед інтерв’ю є розмови з бізнесменами, які представляють середній і великий бізнес, вони теж підтримували Майдан. Кілька приватних клінік (“Борис”, “Карітас”, “Медіком”) забирали до себе поранених, часто безоплатно: “керівник приватної клініки “Eurolab” за кермом швидкої розвозив хворих” (310); фармакологічні компанії передавали медикаменти в штаб Медичної служби Майдану: “Підключилися наші фармвиробники, не будемо їх згадувати, але практично всі, до кого ми зверталися, вони всі допомогли ліками, хто чим міг” (310). Один з успішних бізнесменів розповідає про механізм допомоги ініціативам Майдану, який вони з колегами для себе обрали: “Ми обирали реципієнтів, які, з нашої точки зору, відповідали нашим критеріям, і ми їм починали допомагати: конкретними запитами, предметами тощо... Нас було близько 10 осіб, і ми терміново вирішували проблему, що виникала. Це сотні тисяч гривень” (241).

Водночас у розмовах з респондентами неодноразово зустрічаються свідчення про посилену допомогу звичайних людей. Такі сюжети бувають більш емоційними, ніж абсолютні показники благодійності. Так, співробітники “Народного госпіталю”, однієї із створених на Майдані організацій, яка займалась медичними потребами майданівців (ліки, апаратура), на своїй сторінці в Інтернет-мережі Facebook розмістили такий пост: “Ми не знаємо хто переказав 15 грн, але дуже Вам вдячні” (146). Один з респондентів оповідає таку ситуацію з власного досвіду: “Це було 25 лютого, коли моя бабуся, яка має тисячу з чимось гривень пенсії, написала лист і віддала мені, лист кожному, хто

² Тут і далі числом в круглих дужках позначений код респондента з масиву глибинних інтерв’ю проєктів “Майдан. Свідчення” та “Майдан. Медична допомога”, що були використані для аналізу (Додаток 1).

загинув на Майдані, дала 50 грн й сказала: “Віднеси на Майдан”. Те, що там багато історій є – безперечно, але коли бачиш на власні очі. Вночі приходить якась жіночка, дістає з сумки, починаючи від шкарпеток і закінчуючи пиріжками, і докладає двадцятку... Можливо, вона не може стояти ночами і днями, але ця пара шкарпеток, пиріжки та 20 грн, пляшка води чи молока... – схилилася” (19).

Вражають також свідчення про матеріальну допомогу від сторонніх, незнайомих людей: “Ми стоїмо та закупаємо їжу в “Метро”, людина в дорогому костюмі, яка стоїть за нами, бачить, куди ми закупаємося, теж дістає гаманець і 500 або 1000 грн дає нам” (155); “Ми приходили на ринок, купували там десятки кілограмів. А всюди, де ми закуповувалися, нам давали ще третину або половину того ж безкоштовно, розуміючи, куди ми це веземо... Коли закуповували медикаменти за списком, ті ж бази розуміли і теж давали” (155); “Я прийшла в аптеку зі списком, а якийсь чоловік, який стояв позаду мене, сказав: “Я знаю, куди цей список, я заплачу”. І це було так благородно... Він оплатив всі ліки, а потім на вулиці сказав мені: “Бережи себе”. І дав мені ще тисячу гривень, і я купила ліки та маски, і все це привезла на Майдан” (29). Такі прояви взаємної допомоги, коли людина віддає гроші незнайомцю, можуть свідчити про зростання рівня загальної довіри в суспільстві у цілому і зростання довіри до волонтерів зокрема.

Грошові пожертви надходили з різних міст України та з-за кордону: “Мені дзвонили знайомі друзі із Сінгапуру, Малайзії, питали, чим допомогти” (3). Проте необхідно підкреслити важливу роль киян у матеріальній підтримці Майдану: “Ті кияни, які розуміли, що самі стояти на Майдані не можуть, підтримували тих, хто стояв там за них. Хто одяг збирав, хто по дорозі на Майдан купував воду” (155); “Дуже багато друзів було, які не брали активної участі, оскільки в них маленькі діти вдома, тому вони, наприклад, були на телефоні та чекали, коли їм подзвонять і скажуть, що необхідно. Вони вибігали в магазин, купували і на таксі відправляли це на Майдан” (140). Кияни мали змогу не тільки переказати гроші певній майданівській організації чи принести їжу в одну з будівель, яка була під контролем протестувальників, вони могли допомагати персонально й цілеспрямовано конкретним мітингувальникам, полегшуючи їхній побут або запрошувати додому прийняти душ, переночувати, відпочити: “Ми дивились чи є хворі люди, такі, щоб можна було такі звичайні медикаменти доступні дати, від респіраторних захворювань... Я спочатку давав кошти, а потім зрозумів, що кошти не треба давати, а просто треба купувати речі, які потрібні. Ми заходили прямо в намети і питали хлопців, що треба” (140); “Мама пішла волонтером у Будинок профспілок лікарем, і я дзвонив їй, вона сказала, що зараз там потрібні шкарпетки. Я поїхав і купив 50 або 70 пар шкарпеток” (155); “Ті, хто шукали можливості в Києві зупинитися для того, щоб теж допомогти та висловити підтримку, зупинялися у мене. Ми стали називати цю справу Криївкою. Я підрахувала, що з грудня у мене встигло відзначитися близько 40 осіб” (156).

І така допомога вже є чимось більшим, ніж просто допомогою матеріальною, адже вона потребує також витрат власного часу на визначення конкретної потреби та її задоволення. Одна справа – принести все необхідне для бутербродів на кухню Профспі-

лок, а зовсім інша – зробити ті самі бутерброди вдома та роздати їх людям на передовій. Респонденти розповідають, як готували гарячі напої та бульйони і носили протестувальникам, як забирали додому прати їхні речі: *“Ми прали ще речі. Я брала в палатках речі, коли був мороз. У мене тітка накупила житомирських шкарпеток 300 пар, я ходила і казала: “Хлопці, у мене акція: міняю чисті шкарпетки на брудні”*” (26); *“Я зварила шість літрів бульйону, ми намазали бутерброди, я напакувала все в термоси. Йшло на ура, оскільки тоді було -15 °C і реально руки замерзали. Наступного дня ми їздили з сестрою з чаєм, знову таки, термосумки, чай, термоси, печиво”* (26).

Власне волонтерство, пожертва свого часу для іншого чи спільної справи було присутнє на Майдані не менше, ніж матеріальні пожертви. Люди займалися найрізноманітнішою роботою, як на самому Майдані, так і поза ним. У мирний період це була переважно робота з налагодження побуту на Майдані: *“Ми готували канapки, чай, нарізали лимон, після чого були мозолі просто на всіх руках... Потім я приходила на роздачу. На польовій кухні ми стояли, роздавали чай, борщик, кашки”* (1); *“Я просто займався тим, що з великих баняків на кухні наливав у менші банячки, виносив їх, там стояв спеціальний столик, чайники уже несли далі та наливали кип'яток у стакан”* (130); *“Ми просто приходили, запитували: “Яка потрібна допомога?”. Наприклад, необхідно відновити барикаду або сміття винести”* (6); *“Ми радісно чистили площу від льоду, оскільки влада Києва казала, що треба зачистити Майдан, бо там занадто брудно. Тому сотні людей ламали все це забруднення, лід”* (42); *“Ми мішки зі снігом пакували та робили ті барикади, потім я почав регулярно приходити чергувати”* (21).

Із загостренням ситуації та в періоди активного спротиву більше було роботи, спрямованої на оборонну діяльність, евакуацію та допомогу постраждалим: *“З мотоцикла практично не злавив, їхав на Майдан, розвозив з Михайлівської площі велику кількість продуктів, води, довозили до самої передової”* (299); *“Просто їздили містом, збирали шини, привозили на Майдан... Відбудовували барикади, ламали бруківку... слідували, щоб місто не знищили тітушки... бігав, людям воду приносив, шини підкидав”* (42); *“Ми тягали і поранених, і допомагали один одному”* (31); *“Возив людей до моргу, які їздили впізнавати та оформлювати документи”* (42).

Окремою категорією волонтерів були ті особи, які мали спеціалізовані, необхідні Майдану навички або кваліфікації. Частина людей за родом власної професійної діяльності була в певні моменти дуже потрібною Майдану. Так, у грудні в ніч спроби розгону Майдану багатьох до центру міста таксисти підвозили за півціни чи безкоштовно: *“Потім я зловив машину, таксист привіз мене буквально за символічну плату туди... бо ці таксисти, вони співчували... допомагали майданівцям, підвозили”* (21). Пізніше на Майдані працювало більше лікарів, деякі з них приносили з основного місця роботи необхідні медикаменти, яких не вистачало: *“Я і мій колега з моєї реанімації відносили сумки таких речей, які були важливими для реанімації...”* (70). Робота адвокатів, юристів і правозахисників була менш помітною, адже ці люди працювали поза Майданом, але вони активно долучилися до волонтерської діяльності із захисту політичних в'язнів періоду протестів на Майдані 2013–2014 рр. Те саме стосується психологів, операторів, фотографів, журналістів тощо.

До важливих кваліфікацій, які стали в нагоді майданівцям, належать не тільки професійні обов'язки, але й специфічні навички та знання, мережа контактів тощо. Так, один з респондентів завдяки відмінному рівню знання іноземних мов допомагав транслювати ситуацію на Майдані до закордонних ЗМІ: *“Я багато часу витрачав і зараз витрачаю на спілкування з іноземними журналістами. Намагався максимально всім відповідати, пояснювати, оскільки вважаю що це і наразі важливо. Був одним з прес-секретарів Майдану. Спілкувався з журналістами, групами їх водив по Майдану, показував, де що, намагався знаходити цікаві контакти. Сам розповідав, давав аналітичну інформацію, історію Майдану... Крім того, багато розповсюджували інформації в Інтернеті, зокрема на Фейсбуці, та для наших російських колег пояснювали. Намагалися правдою відповідати на пропаганду”* (42).

Організаторські навички – одне з важливих вмінь волонтерів, яке стає своєрідним “містком” між волонтерською діяльністю людини як виконавця та створенням більших чи менших волонтерських проєктів із залученням інших людей, тобто створенням нових можливостей для волонтерства. Волонтери Майдану організовували роботу в найрізноманітніших сферах – від забезпечення наметів дровами до створення сайтів для моніторингу потреб Майдану: *“Я всю зиму провела за кермом. Дрова перевозили раз на два дні. Я брала вантажівку, щоб довести їх до потрібної точки. Хлопці на місці пиляли, складали, знову завантажували. Тут, у Києві, приєдналася друга машина з Автомайдану. Ми їхали двома машинами, супроводжуючи вантажівку. Дві машини на рації”* (252); *“Допомогала усілякі акції влаштовувати. Крім того, я допомогала організації “Євромайдан у Європі”, тобто я допомогала тоді “Центру боротьби з корупцією” з блокуванням рахунків наших політиків за кордоном. Сайт ми розробили про рахунки Януковича”* (3); *“І ось виникла у Бориса така ідея, що ходити по кухнях і просто збирати ось ці “needs”, що потрібно на кожну конкретну кухню... Ми зробили такий сайт – maidanneeds.gov.com... Це був сайт, через який просто проходили заявки, і люди несли від мобільних телефонів, солі, цукру до мікрохвильових печей. Тобто це все працювало”* (297). Одна з респонденток розповідає, як громада однієї з житомирських церков приготувала чотири відра пасеровки та два відра м'яса, готових для додавання у каші, супи, борщі: *“Отець Богдан зробив клич серед своїх прихожан. Прийшло близько 30 чи 40 жінок і всю ніч на кухні (там є недільної школи кухня) вони готували пасеровку. Тато купив два мішки цибулі, два мішки моркви та м'ясо, а вони це приготували”* (26).

Наведені цитати демонструють, що значна частина організаційної роботи з влаштування діяльності Майдану велась поза його межами. З метою координування різних потреб майданівців, надання юридичної, інформаційної підтримки та медичної допомоги не обов'язково бути на Майдані, часто краще перебувати на безпечній відстані. Так, на відстані від епіцентру подій створювалися підпільні шпиталі. Інший випадок: волонтерство на важливих локаціях поза межами Майдану – чергування в лікарнях для безпеки постраждалих (організація “варта в лікарні”), робота в підпільних шпиталях тощо.

Невеличкі волонтерські ініціативи Майдану шляхом самоорганізації часто на очах перетворювалися на доволі великі утворення з налагодженою роботою та зрозумілою структурою. Десятки таких організацій заслуговують окремого розгляду. Наведемо історію створення однієї з таких організацій як приклад, а також цитати з інтерв'ю киянина, молодого бізнесмена, який після подій 18 лютого, сам того не очікуючи, створив організацію “Ескадрони добра”, з якої вийшли команди “Волонтерської сотні” (пізніше – благодійний фонд “Кожен може”) та волонтерського центру “Фролівська 9/11”. Обидві команди функціонують і досі, а їхня діяльність після Майдану охопила різні сфери: від допомоги вимушено переміщеним особам до роботи з дітьми загиблих на фронті.

“Я кинув у Фейсбуці клич, що їду закуповуватися медикаментами, зараз вони там потрібні, хто хоче підтримати – ось номер картки. Взяв друга, сіли в машину, взяли список необхідного в першу чергу і почали закуповуватися... Перші два дні ми їздили самі, нам перевели 50–60 тис. грн. Потім я зрозумів, що це модель, яку можна мультиплікувати, і я кинув клич охочим приєднатися, набрав дві групи: перша – координатори, друга – волонтери. Координатори моніторили всі ресурси в пошуках потреб, зв'язувалися безпосередньо з лікарнями і з волонтерами в лікарнях, штабах у захоплених будівлях, з'ясовуючи їх безпосередні потреби, що їм зараз потрібно. І після цього розподіляли ці потреби екіпажам, які вже їхали та закуповували. Організували близько 50 осіб. Ми за два тижні витратили близько 30 тис. дол. США на всі ці закупівлі. З усього світу люди передавали” (155).

Вважаю за необхідне окремо розглянути дані благодійного фонду Charity Aid Foundation (CAF), заснованого у Великій Британії 1924 р. Він щорічно вимірює індекс благодійності, заснований на трьох різних показниках залучення населення у волонтерську діяльність і формує світовий рейтинг благодійності. У більшості статей, які досліджують різні аспекти волонтерства в Україні, є посилання на цей індекс. Адже за результатами даних Фонду, Україна в певний момент зробила значний стрибок в світовому рейтингу благодійності, перемістившись зі 103 на 89 місце. Проте автори [4, с. 103; 9; 10, с. 118] переважно висвітлюють цю інформацію некоректно. Зокрема, дослідники плутають рік публікації даних і рік, про який йдеться в опитуванні [4, с. 103; 9]. Отже, необхідно зупинитися на цих даних (табл. 1).

Дані, які відображають стан благодійності в Україні у 2014 р. й охоплюють більшу частину подій, пов'язаних з Майданом, опубліковані в звіті за 2015 р. І саме на цей рік припадає значне підвищення рівня благодійності в Україні.

Дані демонструють значне зростання відсотка громадян, які роблять грошові пожертви. Це може свідчити про появу довіри до сформованих спонтанно шляхом самоорганізації нових волонтерських організацій, груп і поодиноких волонтерів. Не останню роль у формуванні високого рівня довіри відіграють соціальні мережі, які дозволяють організаціям щодня звітуватися щодо виконаної роботи та витрачених коштів: *“Для мене була важливою дуже чітка щоденна звітність про зроблену роботу. Щодня я писав великий пост у Фейсбук про суму отриманих грошей і конкретні потреби. Конкретна лікарня, конкретна сума” (155).*

Таблиця 1

Україна у світовому індексі благодійності

Рік	Місце у світовому рейтингу благодійності	Індекс благодійності (середнє значення трьох показників)	Чисельність людей, які допомагають нужденним на місяць в середньому, %	Чисельність людей, які роблять грошові пожертви на місяць в середньому, %	Чисельність людей, які віддають свій час волонтерській роботі на місяць в середньому, %
2011	111	21	36	7	20
2012	102	24	36	8	29
2013	103	23	35	9	26
2014	89	29	35	38	13
2015	106	26	36	26	16
2016	90	29	42	29	16

Джерело: World Giving Index 2012. A global view of giving trends. URL: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/worldgivingindex2012web.pdf?sfvrsn=e315f440_4; World Giving Index 2013. A global view of giving trends. URL: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/worldgivingindex2013_1374aweb.pdf?sfvrsn=e215f440_4; World Giving Index 2014. A global view of giving trends. URL: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/caf_wgi2014_report_1555awebfinal.pdf?sfvrsn=fcdcf440_4; World Giving Index 2015. A global view of giving trends. URL: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/caf_worldgivingindex2015_report.pdf?sfvrsn=2; World Giving Index 2016. The world's leading study of generosity. URL: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/1950a_wgi_2016_report_web_v2_241016.pdf; World Giving Index 2017. A global view of giving trends. URL: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/cafworldgivingindex2017_2167a_web_210917.pdf?sfvrsn=ed1dac40_10

У даних виокремлюється низький показник витрат власного часу на волонтерську діяльність, особливо на тлі загального збільшення масштабів волонтерства, про яке свідчить значно вище місце у світовому рейтингу благодійності та результати опитувань. А. Матійчук говорить про емоційне вигорання волонтерів [4, с. 103]. Це можливо. Проте видається, що саме у 2014 р. був пік роботи, а вигорання могло статися в наступні роки. Тому, як альтернативне, більш імовірне пояснення можна прийняти суб'єктивне сприйняття волонтерів своєї діяльності, як недостатньої, неважливої та неволонтерської. Респонденти, які об'єктивно зробили багато для Майдану, неодноразово наголошували на тому, що вони зробили недостатньо, адже вони не були на передовій. Одна з респонденток так говорить про двох знайомих, які працювали в Будинку профспілок: *“Двоє моїх хороших знайомих там працювали, назовемо їх Ікс і Ігрек. Ікс дуже звинувачує себе за те, що він пішов з Будинку профспілок, коли там ще не було пожежі, а Ігрек вже з палаючого виходив. Каже: “Ігрек – герой, а я – лайно”. Ми це багато спостерігаємо, що люди до останнього вважають, що вони зробили мало. Що є інші, які зробили краще, більше, і треба робити як вони, а може ще краще й більше. Немає того, хто сказав: “Слава Богу! Я зробив все, що міг. Ура!””* (156).

Інша респондентка, ще школярка, яка розповідає про майже щоденний досвід роботи на різних кухнях Майдану та інший досвід допомоги протестувальникам, так говорить про свою діяльність: *“Я знаю багато людей, які провели там набагато біль-*

ше... Я вважаю, що мій внесок був невеличким, таким собі внесочком маленьким у це все... Деякі пожертвували життям, деякі стали інвалідами, деякі живуть там досі на Майдані. Їхній внесок дійсно вагомий. Порівняно з ішими мій внесок просто можна не враховувати” (1).

Згідно з аналізом, волонтерство під час подій Майдану 2013–2014 рр. набуло великого розмаху та представлено в найрізноманітніших проявах.

Висновки. Виокремлено такі типи волонтерської діяльності:

- фінансова та матеріальна допомога;
- волонтерська діяльність із затратами часу та зусиль (від механічної до висококваліфікованої роботи);
- волонтерська активність, спрямована на організацію діяльності.

Волонтери також розділяються на тих, хто був залучений до роботи безпосередньо на Майдані, й тих, хто працював дистанційно та на важливих локаціях поза Майданом.

Кількісні дані відображають значне збільшення масштабу фінансової допомоги, а усні свідчення демонструють її спектр від мінімальної посильної допомоги звичайних учасників протесту та тих, хто їм симпатизував, до участі середнього та великого бізнесу. Організації, що створювались для допомоги Майдану збирали великі суми грошей на організацію власної діяльності. Проте і випадки ситуативної передачі коштів незнайомим людям на потреби Майдану не були поодинокими.

Матеріальна допомога проявлялася не тільки у вигляді грошової благодійності. На Майдан активно передавали необхідні речі та їжу. Зафіксовано, що волонтери часто не просто передавали певні необхідні речі, але й докладали власних зусиль і витрат часу для того, щоб така допомога доходила безпосередньо до її адресатів. Окрему роль у такій діяльності, що об'єднала риси благодійності та волонтерства, відіграли кияни.

Власне волонтерство у значенні безоплатної роботи для спільної мети також було дуже поширеним під час Майдану. Констатуємо наявність тенденції до зміни основного напрямку волонтерської діяльності з перебігом подій від налагодження побуту на Майдані в мирний період до оборонної діяльності, евакуації та допомоги постраждалим у періоди загострення ситуації.

Констатуємо безпрецедентний масштаб волонтерської діяльності в період Майдану, які великою мірою й уможливили успіх протесту, а також наявність високого рівня довіри до новостворених волонтерських організацій. Водночас самі волонтери схильні до применшення значення власної діяльності та її недооцінення.

У подальших дослідженнях варто прослідкувати механізми самоорганізації, за рахунок яких були створені десятки волонтерських ініціатив Майдану різного спрямування.

Список використаних джерел

1. Wilson J. Volunteering. *Annual Review of Sociology*. 2000. Vol. 26. P. 215–240.
2. Горєлов Д.М. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2015. 36 с.

3. Крапівіна Г.О. Людські ресурси та їх мотивація в добровольчестві. *Вісник Львівського інституту економіки і туризму*. 2010. № 5. С. 117–123.
4. Матійчук А.В. Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства. *Грані*. 2016. № 8 (136). С. 100–107.
5. Волонтерський рух в Україні. URL: http://www.gfk.com/fileadmin/user_upload/dyna_content_import/2015-09-01_press_releases/data/ua/Documents/Presentations/report_vyshlisky.pdf
6. Постмайданна благодійність і волонтерство-2015: результати соціологічного дослідження. URL: <http://dif.org.ua/article/postmaydanna-blagodiynist-i-volonterstvo-2015-rezultati-sotsdoslidzhennya>
7. Довіра до соціальних інституцій та груп. 2015. URL: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=579>
8. Довіра соціальним інституціям. 2016. URL: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=678&page=1>
9. Тохтарова І.М. Волонтерський рух в Україні: шлях до розвитку громадянського суспільства як сфери соціальних відносин. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2014. № 2. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2014_2/5.pdf
10. Проценко О.О. Соціокультурний та інституційний простір волонтерства в Україні: контексти та динаміка. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2016. № 10. С. 117–123.

Отримано 27.11.17

References

1. Wilson, J. (2000). Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26, 215–240 [in English]
2. Horielov, D.M. (2015). Volunteer Movement: Global Experience and Ukrainian Civic Practices. Kyiv: NISD [in Ukrainian]
3. Krapivina, H.O. (2010). Human resources and their motivation in volunteering. *Visnyk Lvivskoho instytutu ekonomiky i turizmu – Bulletin of Lviv Institute for Economics and Tourism*, 5, 117–123 [in Ukrainian]
4. Matiichuk, A.V. (2016). Volunteer work as a determinant of civil society development. *Grani – Grani*, 8 (136), 100–107 [in Ukrainian]
5. Volunteer Movement in Ukraine. URL: http://www.gfk.com/fileadmin/user_upload/dyna_content_import/2015-09-01_press_releases/data/ua/Documents/Presentations/report_vyshlisky.pdf [in Ukrainian]
6. Post-Maidan charity and volunteering-2015: results of social research. URL: <http://dif.org.ua/article/postmaydanna-blagodiynist-i-volonterstvo-2015-rezultati-sotsdoslidzhennya> [in Ukrainian]
7. Trust in social institutions and groups. (2015). URL: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=579> [in Ukrainian]
8. Trust in social institutions and groups. (2016). URL: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=678&page=1> [in Ukrainian]
9. Tokhtarova, I.M. (2014). Volunteer Movement in Ukraine: The Way to Development of Civil Society as a Sphere of Social Relations. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia – Theory and Practice of Public Administration and Local administration*, 2. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2014_2/5.pdf [in Ukrainian]
10. Protsenko, O.O. (2016). Socio-cultural and institutional volunteering space in Ukraine: contexts and dynamics. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia sotsiologichna – Bulletin of Lviv University. Series Sociology*, 10, 117–123 [in Ukrainian]

Received on 27.11.17

Список респондентів, чий цитати використані в статті

Код	Демографічні дані	Основна діяльність на Майдані
29	Жінка, з Івано-Франківської обл., Коломийського району, с. Велика Кам'янка, живе в Києві. За освітою біотехнолог. Патріотично налаштована	Була щодня на Майдані, мітингах, в гострих ситуаціях. Закупка та доставка
19	Чоловік, 26 років, живе в Україні (Київ – Кривий Ріг) і в Польщі. Випускник НаУКМА (фізик) та КНЕУ (економіст). Тимчасово безробітний	Нічна варта, допомога на передовій, участь у мітингах, акціях у Кривому Розі
21	Чоловік, 49 років, киянин. Вища освіта, працює в ІТ-сфері. Політичні погляди індивідуальні	Самооборона, нічна варта, громадська варта
26	Жінка, 27 років, народилась у Житомирі, живе в Києві. Одружена, є 6-річна донька. Освіта вища, завідувач лабораторії в приватній ветеринарній клініці	Привозила та роздавала приготовлену їжу й чай. Організовувала доставку дров, пасеровки. Участь у сортуванні ліків у дні лютевих загострень подій
1	Дівчина, 16 років, киянка. Навчається у школі	Волонтер на кухні, активіст громадської організації “Відсіч”
241	Чоловік, 48 років, народився в Івано-Франківську, мешкає в Києві. Бізнесмен. Одружений, має дітей. Політичні погляди: ліберальні, “свобода особистості є важливішою, ніж інтереси держави”	Фінансова підтримка ініціатив Майдану
303	Чоловік, 32 роки, львів'янин. Юрист. Неодружений, є син. Не підтримує жодну партію	Самооборона
69	Жінка, 61 рік, киянка. Лікар-гомеопат, практика в приватній клініці	Лікар у медпункті в Будинку профспілок
2	Жінка, 18 років, киянка. Студентка	Участь в ініціативі “Варта в лікарні”
3	Жінка, 28 років. Народилась у Вінниці, проживає в Києві. PR-менеджер, журналіст, співпрацює з громадськими організаціями на волонтерських засадах	Волонтер, спілкування із закордонними журналістами
310	Чоловік. Народився у Львові, живе в Києві. Освіта вища, лікар-нейрохірург. Працює в Інституті нейрохірургії ім. акад. А.П. Ромоданова. Одружений, 4 дітей	Керівник медичного штабу Майдану
146	Чоловік, 37 років, народився у Вінниці, живе в Києві, розлучений, є донька. Ентузіаст з відновлюваної енергетики інновацій, керівник компанії TEDxKyiv та організації “Грінкубатор”. Політичні погляди – “лібертаріанські” (шанувальник полковника Кольта і Бенжаміна Франкліна).	Співорганізатор ініціативи “Народний госпіталь”
155	Чоловік, 31 рік, киянин. Єврей, член ради найбільшої студентської єврейської організації. Підприємець, директор і власник компанії “Захоплюючий Київ”. Одружений, є діти. Ще півроку тому політичні погляди – громадянин України	Організатор ініціативи “Ескадрони добра”
140	Чоловік, 34 роки, киянин. Маркетолог. Неодружений	Співорганізатор групи “Безпечне транспортування”
156	Жінка, 27 років. Народилась у Дніпропетровську, живе в Києві. Незаміжня. Менеджер проектів у ІТ-компанії (створення ігор). Анархо-авторитаризм	Співорганізаторка ініціативи “Народний госпіталь”

Закінчення додатку 1

Код	Демографічні дані	Основна діяльність на Майдані
130	Чоловік, 28 років, Освіта вища: магістр теології. Народився на Львівщині, проживає в Ірпені. Одружений. Працює в сфері PR. Демократ	Участь у діяльності Євромайдану SOS та Автомайдану
6	Чоловік, 26 років. Народився в Івано-Франківську, живе в Києві. Студент четвертого курсу Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого. Спеціальність: режисер художнього фільму	Студент, участь у пікетах під судом, прокуратурою
42	Чоловік, 29 років, киянин. Неодружений. Освіта вища. Соціал-демократ	Нічна варта Майдану, участь у Автомайдані, один з прес-секретарів Майдану, спілкування із закордонною пресою, допомога Бібліотеці Майдану
31	Чоловік, 65 років, пенсіонер. Виріс у Баку, живе в Макіївці. Є дружина, діти, онук	Самооборона
299	Чоловік, 22 роки, киянин. Займається екстремальними видами спорту, неодружений	“В’язень Банкової”, фінансова підтримка, перевезення необхідних речей на лінію активного фізичного протистояння
70	Чоловік, 28 років, киянин. Освіта вища, медична. Дитячий лікар-реаніматолог у приватній лікарні. Одружений, має дитину (чекає на другу)	Лікар у медпунктах Будинку профспілок і Парламентської бібліотеки
252	Жінка, 38 років, киянка. Режисер телебачення. Одружена, має 3-х дітей, на момент інтерв’ю перебувала на 9-му місяці вагітності	Організаційна діяльність, допомога пораненим, забезпечення дровами, координація з Автомайданом
297	Чоловік, 43 роки, киянин. Одружений. Бізнесмен, керуючий партнер CFC Consulting	Нічна варта. Був на Майдані щоночі протягом усіх активних дій. Ініціатор створення Інтернет-сайту для оновлення інформації про потреби Майдану

Прохорова А.А., заступник директора Центра исследований истории и культуры восточноевропейского еврейства Национального университета “Киево-Могилянская академия”, ул. Волошская, 8/5, корпус 5, Киев, 04070, Украина, e-mail: anna_prokhorova@ukr.net

ОСОБЕННОСТИ ВОЛОНТЕРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВО ВРЕМЯ СОБЫТИЙ МАЙДАНА 2013–2014 ГГ.

Исследованы особенности волонтерской деятельности во время событий Майдана 2013–2014 гг., на основе массива из 400 глубинных интервью. Выделены различные типы волонтерской активности: финансовая и материальная помощь, волонтерская деятельность с затратами времени и усилий, активность, направленная на организацию деятельности. Определена разница между волонтерами, привлеченными к работе непосредственно на Майдане, и волонтерами, работающими дистанционно и на важных локациях вне его. Констатируется наличие тенденции к изменению основного направления волонтерской деятельности с ходом событий.

Ключевые слова: Майдан, волонтерство, глубинные интервью.

Prokhorova A.A., associate director Center for Studies of the History and Culture of East European Jews, National University of “Kyiv-Mohyla Academy”, 2, Skovorody Str., Kyiv, 04070, Ukraine, e-mail: anna_prokhorova@ukr.net

PECULIARITIES OF VOLUNTEERING ACTIVITIES DURING THE EVENTS
OF THE MAIDAN IN 2013–2014

The article studies the peculiarities of volunteering activities during the events of the Maidan (2013–2014) relying on the pool of 400 in-depth interviews. Based on the empirical materials it is shown that volunteering became widespread during Maidan and was presented in a wide variety of manifestations. Different types of volunteer activities are distinguished: financial and material help, volunteer work with time and effort expenditures, and organisational activities. Author looked at volunteers, who spent their time and effort. Among them were the performers of simple mechanical work, highly skilled specialists, and professionals who used their knowledge and skills in volunteering. There is also a difference between those volunteers who were involved in work directly on the territory of Maidan, and those who worked distantly and at important locations outside Maidan. The tendency of changing the main directions of volunteer activity depending on the course of events is suggested. The main activities changed from living arrangements at the Maidan territory in the peaceful period to activities, such as evacuation and victims' assistance during the periods of conflict escalation. Important findings of the study emphasise special role of Kyiv-citizens as volunteers, who were able to provide personalised and unique help to the protesters. Author highlighted the phenomenon of underestimating by volunteers of their roles in the Maidan's activities.

Keywords: Maidan, volunteering, in-depth interview.